

Libris

Respect pentru oameni și cărți

.RO

Viorel Cernica

CETATEA SUB BLOCADA IDEII

**Schiță fenomenologică a istoriei
gîndirii politice**

INSTITUTUL EUROPEAN

2005

CUPRINS

Cuvînt de întîmpinare / 7

INTRODUCERE. Teoria și metodologia istoriei gîndirii politice / 9

1. Conceptul de „gîndire politică” / 9
2. Filosofia și gîndirea politică / 12
3. Perspectiva istorică a gîndirii politice. Preistorie și istorie / 17
4. Sistemul gîndirii politice și cultura politică / 23

PARTEA ÎNȚÎL. Antichitatea și Evul Mediu / 29

I. *Polis*-ul ca spațiu al genezei ideilor politice / 31

I.1. Caracteristicile *polis*-ului grecesc / 31

I.2. Puterea zeului și puterea omului. Grupuri privilegiate / 34

I.3. „Politologie” și „ideologie” la Xenofon / 39

I.4. „Stat real” și „stat ideal”. Cazul Socrate / 49

II. Autonomizarea discursului politologic / 57

II.1. Cetatea ideală – Platon / 57

II.2. Cetatea Binelui – Aristotel / 71

II.3. Statul ca *res publica* – Cicero / 93

II.4. Datorie și destin. Cetatea universală – Marcus Aurelius / 102

III. Cetatea creștină / 107

III.1. Dumnezeu și Cezarul / 107

III.2. *Stat* și *cetățean* la Aureliu Augustin și la Thoma din Aquino / 112

PARTEA A DOUA. Modernitatea / 119

Preliminarii / 121

IV. Modele filosofice moderne ale gîndirii politice / 129

IV.1. Modelul utopic – Thomas Morus / 129

IV.2. Modelul conducătorului înțelept – Niccolo Machiavelli / 142

IV.3. Modelul contractului social – Hugo Grotius / 151

IV.4. Modelul temeiului pasional al organizării statale – Thomas Hobbes / 161

IV.5. Modelul raționalist – Baruch Spinoza / 182

V. Paradigme ale gândirii politice moderne / 195

V.1. Paradigma individualistă – John Locke / 195

V.2. Paradigma particularistă – Montesquieu / 208

V.3. Paradigma comunitaristă – Jean-Jacques Rousseau / 232

V.4. Paradigme universaliste / 251

V.4.a. Schița paradigmei moral-universaliste – Immanuel Kant / 253

V.4.b. Schița paradigmei statal-universaliste – Georg W. Fr. Hegel / 279

V.4.c. Schița paradigmei axiologic-perspectiviste – Friedrich
Nietzsche / 312

Cuvînt final / 333

Bibliografie generală / 337

Introducere

Teoria și metodologia istoriei gândirii politice**1. Conceptul de „gândire politică”**

Lucrarea de față are ca obiect istoria gândirii politice, de la constituirea polis-ului pînă la Nietzsche; autorul își propune să reconstruiască această istorie dintr-un unghi filosofic. Din capul locului trebuie să lămurim, pentru a putea înainta firesc în spațiul acestei teme, semnificațiile termenului de „gândire politică” și să identificăm orizonturile în care el poate fi tematizat. Pe temeiul astfel constituit, trebuie să refacem ipostazele istorice ale gândirii politice, chipurile sale legate de timpul istoric. Actul care se proiectează astfel nu va fi posibil fără o metodă potrivită, o cale care să ne îngăduie să decodăm semnele prezenței gândirii politice, formele acestei prezențe, „prizele” sale cu realitatea socială, adecvarea sa antropologică. Socotim că o astfel de cale este *metoda fenomenologică*.

Eficacitatea metodei fenomenologice, forța ei de a aduce în orizontul nostru istoric fapte ale gândirii politice petrecute în alte timpuri, poate fi judecată după mai multe criterii: a) gândirea politică are ca obiect un tip de *fenomen social*; ea s-a constituit, istoric, tocmai ca rostire despre un fapt omenesc care are caracteristicile fenomenului; de aici nevoia unui instrument care să valorifice determinarea fenomenală a obiectului; b) fiind conștiința de sine a omului ca ființă socială (căreia îi sînt specifice forme de viață transindividuală), gândirea politică tematizează, „descrie”, explică, interpretează un anumit gen de fapte sociale, numit „fenomen politic”, dar, totodată, ea scoate la iveală ceea ce „nu se vede”, ceea ce nu este cunoscut direct în aparițiile acestui gen de fapte sociale; de aceea putem spune că prin gândirea politică este dezvăluit temeiul *fenomenului politic* ca fapt social, iar istoria acesteia trebuie tematizată în așa fel încît să fie evidențiat acest temei (tocmai apariția fenomenală a fenomenului politic); c) gândirea politică nu s-a mulțumit niciodată cu simpla descriere a unei ordini sociale (politice), a unei forme de stat sau

de regim politic, ci s-a îndreptat către ființa umană, iar aceasta este fenomenul ca atare, căci ea adună în sine atât *apariția* omului în plan social (individ, cetățean, persoană etc.), cât și *aparența* (raționalitate, socialitate, public, privat etc.) care întîrzie în ascuns, care nu se dezvăluie decît prin exercițiul ca atare al gîndirii politice, prin reflecția asupra condiției sociale a omului; gîndirea politică vizează *fenomenul uman* într-o ipostază a sa; tocmai calea fenomenologică deschide intenția de recuperare a gîndirii politice către fenomenul uman însuși.

Metoda fenomenologică este, din unghi strict instrumental, o *arheologie*, căci ea îngăduie rostirea despre rădăcinile fenomenalului, care reprezintă stratul vechi din fenomenul însuși, adică arheul, principiul său, realitatea sa originară. Metoda fenomenologică însă îl ghidează pe cel care o folosește către un fapt, un eveniment, către un „obiect”, ceea ce înseamnă că ea este, din unghi „doctrinar”, o *ontologie*. Ea este, totodată, o *critică* (în sens kantian, ca determinare a limitelor conștiinței, în genere, ale omului), deoarece ea nu e posibilă decît ca reflexivitate, ca întrebare a omului despre sine, întrebarea însăși constituind dovada limitei „fenomenului” uman.

Întîlnim în spațiul social, în mediul în care viețuim, indivizi, grupuri, instituții. Orice experiență socială, oricît de simplă, scoate la iveală o astfel de prezență. Intenția celui care folosește o „tehnică” fenomenologică este de a sesiza nu numai apariția, ci și aparența din ceea ce prinde ființă în orizontul acestui mediu. Fenomenul complet este apariție și aparență, totodată. Aparența își face încercarea, dacă este vorba despre fenomenul social, chiar în ceea ce apare pentru a structura spațiul în care indivizii se întîlnesc. Pentru un demers fenomenologic, acest spațiu constituie datul, *positum*-ul, prin urmare, punctul de plecare al demersului. Dar acesta este datul ce trebuie părăsit, pentru ca locul său să fie luat de cel căutat: fenomenul social însuși, în completitudinea sa. Părăsirea nu este însă nici aneantizare, nici pierdere în memoria lipsită de puterea reactualizării; ea este, de fapt, adîncire în ceea ce apare în orizontul socialului, este operația prin care prima întruchipare a fenomenului social (indivizi, grupuri, instituții) își dezvăluie temeiul.

Să ne lămurim, așadar, în privința primei întruchipări a datului. Ceea ce ne apare în spațiul social, întîi și-ntîi, sînt: *statul* (și alte instituții politice, cum ar fi, în vremea noastră, partidele) și *cetățeanul* (ca individ în sens „fizic”, avînd un anumit loc în spațiul comun, transindividual, loc stabilit prin raportare la stat). Datul este, desigur, abstract, dacă este preluat prin reflecție, dacă reflectăm (gîndim).

asupra lui; el este însă asemenea unui datum sensibil, căci chiar „apariție abstractă” fiind, el reprezintă și unul dintre obiectele experienței noastre obișnuite: ce poate fi mai comun în spațiul social decît „statul” și „cetățeanul”? Despre acestea vorbește oricine atunci cînd se referă la problemele spațiului social, ale mediului viețuirii și satisfacerii nevoilor. Totuși, cel ce reflectează asupra acestui dat constată că el menține o doză importantă de ascuns (necunoscut, mai întîi), de „criptic”. Tocmai aceasta trebuie dezvoltată prin metoda fenomenologică, deoarece astfel capătă întruchipare „statul ca stat”, „cetățeanul ca cetățean” etc. Orice moment al istoriei gîndirii politice a fost legat, într-un fel sau altul, de utopic (locul de niciunde), tocmai pentru că rostul gîndirii politice este de a scoate la iveală „ceea ce nu se vede”, ceea ce nu poate fi cunoscut direct – ceea ce, de fapt, îndreptățește, ca existențe semnificative pentru experiența obișnuită, statul și cetățeanul –, ceea ce pretinde, pentru dezvoltarea sa, nu doar simțul comun, priza directă la realitate, ci și imaginația, astfel dobîndind chip posibilul însuși. Și tot din acest motiv putem vorbi despre o istorie veritabilă a gîndirii politice sistematice abia o dată cu constituirea *polis*-ului¹, căci în condițiile acestuia a fost posibilă reflexivitatea conștiinței umane și, în urmare, dezvoltarea temeiurilor fenomenului social, exersarea imaginației, dar și a conștiinței critice. Relaxarea legăturilor sociale datorită prezenței la actul de decizie a unor instituții și a constituirii unui spațiu public la care oamenii participau nu numai ca purtători ai unor nevoi, ci ca și „cetățeni”, ca indivizi a căror voință putea primi recunoaștere publică, a fost condiția directă a apariției gîndirii politice în sens propriu.

Gîndirea politică este un act de reflexivitate al omului hotărît să-și cunoască o anumită determinare socială, adică pornit să dezvăluie temeiul uneia dintre „aparițiile” sale sociale. Forma pe care o ia este aceea a unui *sistem de idei* despre *mediul politic*, înțeles ca ansamblul actelor și formelor prin care oamenii participă la spațiul comun (public), la mediul conviețuirii lor, la dobîndirea și exercitarea „puterii”. Gîndirea politică este alcătuită din *idei* rezultate din actul de reflexivitate al omului ca actor (participant) al activității politice. Iar *activitatea politică* reprezintă ansamblul actelor prin care opinia despre interesul cetății capătă recunoaștere publică și trece către întemeierea actelor de alt tip (economic, cultural etc.).

¹ *polis* = stat, cetate; *polites* = cetățean.

Gîndirea politică nu este posibilă, în modul ei propriu, decît într-un mediu social în care s-au constituit modalități ale determinării „interesului public”, ale stabilirii unei ierarhii de recunoaștere a valabilității voinței celor care conviețuiesc și moduri de legitimare a unor opțiuni individuale cu semnificație transindividua-lă. Gîndirea politică încearcă să ofere răspuns la întrebări de genul: Care dintre acțiunile a, b, c, ... trebuie îngăduită, legitimată? Cine este îndreptățit (legitim) să proiecteze o anumită acțiune de interes social? Cine este îndreptățit (legitim) să efectueze un anumit act cu răsfrîngere socială? Cine este răspunzător pentru efectele unei acțiuni sociale? Ce este puterea și în ce constă legitimitatea sa? În genere, gîndirea politică a vizat întemeierea normativă a actelor sociale, formula-rea condițiilor de legitimitate ale unui anumit tip de act social; din această cauză, ea nu este posibilă acolo unde nu sînt formulate explicit anumite norme de conviețuire. Dar aceste norme constituie doar condiția necesară a gîndirii politice, nu și condiția sa suficientă. Gîndirea politică trece în condiția faptului într-un mediu social în care pot fi obținute răspunsuri la întrebările formulate mai sus; ea pretinde o anumită organizare normativă a spațiului de conviețuire și anumite re-guli ale participării la acesta, pretinde existența semnificativă a „statului” și „cetățeanului”; dar în exercițiul ei, gîndirea politică nu doar descrie această organizare, ci îi caută și temeiurile, răsfrîngîndu-se nu numai asupra apariției fe-nomenelor de legitimare, ci și asupra aparenței răspunzătoare tocmai pentru ceea ce apare ca fiind legitim în mediul conviețuirii „civile”. Apariția fenomenală de acest gen, împreună cu aparența fenomenală corespunzătoare constituie *fenome-nul politic*.

2. Filosofia și gîndirea politică

Gîndirea politică, înțeleasă ca act de reflexivitate a conștiinței omului, act prin care acesta se lămurește în privința statutului său de participant la activitatea politică, are ca orizont teoretic *filosofia*. De altminteri, aceasta din urmă constituie și forma desăvîrșită a gîndirii politice și de aceea ea stă la începutul istoriei gîndirii politice și, totodată, spre ea se tinde prin orice sistem de gîndire politică, chiar prin orice idee politică. Sistemul de referință al primilor reformatori politici ai grecilor,

de exemplu, a fost înțelepciunea (*sophia*) și iubirea de înțelepciune (*philosophia*). (Am în vedere „lucrarea” reformatoare a celor Șapte înțelepți ai Greciei Antice¹).

Statul și cetățeanul reprezintă, așa cum am stabilit mai devreme, datul social prezentat ca fenomen politic. Datul prezentat astfel nu este însă totul fenomenului politic, întregul său, căci în structura acestuia avem nu numai ceea ce apare, ci și ceea ce nu apare și care, aparență fiind, îndreptățește apariția fenomenală, îi dă un rost în spațiul social (comun). Statul și cetățeanul, ca datum-uri, ca apariții ale fenomenului politic, se află într-o *formă* a lor; există însă și un mijloc de realizare a acestei forme și, de asemenea, un temei rațional al ei. Formele apariției statului și cetățeanului sînt autoritatea, respectiv drepturile. Formal, adică în apariția lor simplă și directă, statul și cetățeanul sînt *autoritate* (statul) și *drepturi* (cetățeanul). Mijloacele de realizare a acestor forme sînt *normele* (pentru statul-autoritate) și *rolul și statusul social* (pentru cetățeanul cu drepturi). Iar temeiurile „raționale” ale formelor de apariție a celor două fenomene politice (statul și cetățeanul) sînt *raționalitatea* și *socialitatea*. Autoritate-drepturi, norme-status și rol social, raționalitate-socialitate reprezintă instanțele apariției statului și cetățeanului. Orice încercare de reconstituire a unui moment din istoria gândirii politice trebuie să le scoată la iveală, căci gândirea politică reprezintă tocmai tematizarea acestor instanțe ale formării fenomenului politic, precum și a temeiurilor acestora.

Apariția (cu toate instanțele sale, enumerate mai sus) nu este însă decît o parte a structurii fenomenului (fenomen politic, în cazul nostru). De fapt, aceste instanțe nu ar fi posibile fără un orizont ontologic, fără un plan de întemeiere, fără un sol al rădăcinilor lor. Orizontul-temei al statului este *intersubiectivitatea*; orizontul-temei al cetățeanului este *imaneța Altuia în propria-i ființă*. Tocmai aceste două orizonturi ale aparenței fenomenale constituie, totodată, orizonturile

¹ Diogene Laertios, în *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, I, 40 (Editura Academiei, București, 1963), spune: „o privire generală asupra celor Șapte înțelepți, despre care avem următoarele tradiții: Damon din Cyrene, în cartea sa *Despre filosofi*, îi critica pe toți, mai ales pe cei șapte. Anaximenes observa că toți s-au ocupat cu poezia, Dicaiarhos zice că ei n-au fost nici înțelepți, nici filosofi, ci niște oameni cu mintea foarte ageră și legiuitori iscusiți. (...) Dar Hermip, în *Despre înțelepți*, citează șaptesprezece, din care unii aleg pe cei șapte într-un fel, alții în alt fel. Ei sînt: Solon, Thales, Pittacos, Bias, Chilon «Myson», Cleobul, Periandru, Anacharsis, Acusilaos, Epimenide, Leofantos, Ferekyde, Aristodem, Pitagora, Lasos și Anaxagoras.” (pp. 126-127); a se vedea și Platon, *Protagoras* și Plutarh, *Banchetul celor șapte înțelepți*. Cei „acreditați” de cele mai multe izvoare ca fiind cei Șapte înțelepți sînt următorii: Kleobulos din Lindos, Solon din Atena, Chilon din Lacedemonia, Thales din Milet, Pittacos din Lesbos, Bias din Priene, Periandros din Corint.

aparitiei fenomenale în care se înscrie viața oamenilor, anume *publicul și privatul*. Într-un fel, instanțele apariției fenomenelor politice „stat” și „cetățean” instituie ele însele un spațiu în care relaționează și care ne apare ca fiind dublu structurat ca public și privat. Totuși, acestea două nu ar fi posibile fără orizonturile aparenței fenomenului politic, intersubiectivitatea și imanența Altuia în ființa individului.

Fenomenele politice „stat” și „cetățean” nu sînt, așadar, simple datum-uri, simple entități abstracte ale existenței sociale, ci sînt fenomenele sociale ca atare și tocmai de aceea ele cuprind, în structura lor, pe lângă apariția fenomenală (cu cele trei instanțe: forma lor, mijlocul de realizare a formei și temeiul rațional al acesteia) și aparența fenomenală, constituită din două orizonturi care fac posibilă apariția fenomenală însăși ca public și privat: intersubiectivitatea și imanența Altuia în ființa proprie individului.

Iată și o sistematică a celor două componente ale fenomenelor politice „stat” și „cetățean”, sistematică importantă pentru refacerea momentelor istorice ale gândirii politice. În fond, o istorie a gândirii politice urmărește modul în care s-a operat, în timp, „orizontalizarea” rostirii despre fenomenul politic, despre apariția fenomenală și aparența fenomenală a celor două fenomene de natură socială, publică, anume statul și cetățeanul.

1. *stat*;

2. *cetățean*.

Apariția fenomenală:

a) forma apariției: 1. autoritate;

2. drepturi (dreptate);

b) mijlocul de realizare a formei:

1. norme;

2. rol și status social (funcții);

c) temeiul „rațional” al formei:

1. raționalitate;

2. socialitate.

Aparența fenomenală:

1. intersubiectivitatea – publicul;

2. imanența Altuia în ființa proprie individului – privatul.

În legătură cu aceste instanțe ale apariției și aparenței fenomenale ale statului și cetățeanului se constituie și moduri de cunoaștere a acestora, toate integrate sistemului gândirii politice. Formele apariției fenomenale a statului și cetățeanului

(autoritatea și drepturile) sînt cunoscute în modalitatea *politologiei* (înțeasă ca rostire despre *polis*-ul determinat prin apariția sa istorică); mijloacele de realizare a formelor sînt cunoscute în modalitatea *sociologiei politice* (înțeasă ca rostire despre aspectul social al apariției statului și cetățeanului); temeiurile raționale ale formelor sînt cunoscute în modalitatea *filosofiei politice* (înțeasă ca reconstrucție a *substratum*-ului apariției fenomenale a statului și cetățeanului)¹.

Politologia, sociologia politică și filosofia politică se constituie ca modalități de cunoaștere a apariției fenomenale proprii statului și cetățeanului și ca ipostaze ale gândirii politice. Temeiul constituirii lor ca sisteme de cunoștințe, ca forme de cunoaștere a apariției fenomenale a fenomenului politic, este „obiectul” discursului; altfel spus, pentru a le determina, pentru a le cunoaște, trebuie să pornim de la obiectul lor, de la acel fapt aparținînd fenomenului politic pe care ele îl tematizează, încercînd să-l descrie, să-l explice, să formuleze predicții în legătură cu el etc. Desigur, aceste trei forme de cunoaștere a apariției fenomenului politic nu trebuie confundate cu disciplinele cu același nume, constituite în diferite etape ale evoluției formelor de discurs asupra politicului.

Aparența fenomenală instituie un spațiu de cunoaștere structurat printr-o *fenomenologie* (care poate fi percepută, deocamdată, ca o filosofie în genere, ca o *philosophia generalis*, dar, totodată, ca o cale de înaintare către forma împlinită a reconstrucției fenomenului politic). Acestea toate – politologia, sociologia politică, filosofia politică și fenomenologia fenomenului politic (stat și cetățean) – sînt ipostaze ale gândirii politice. Întrucît fenomenologia este expresia ca atare a reflexivității umane, a încercării omului de a se dezvălui pe sine, gândirea politică, ajunsă la forma fenomenologiei, își dezvăluie întemeierea antropologică.

Modalitățile de cunoaștere a apariției și aparenței fenomenale corespunzătoare statului și cetățeanului pot fi concepute, în sistemul gândirii politice, într-un *crescendo*, care nu are, totuși, timbrul grav al evoluției formelor de cunoaștere de la neîntemeiat și nelegitim la întemeiat și legitim, asemenea reprezentărilor pozitivistice și neopositivistice despre cunoaștere, ci scoate la iveală înseși ipostazele fundamentării modalităților gândirii politice. Astfel, politologia se întemeiază în

¹ Iată un punct de vedere în legătură cu obiectul filosofiei politice și cu relația ei cu alte discipline: „filosofia politică este regina legitimă a sociologiei. (...) Obiectul de studiu al filosofiei politice este Cetatea și Omul.”, în Leo Strauss, *Cetatea și omul*, Polirom, Iași, 2000, p. 9.

sociologia politică, aceasta în filosofia politică; și toate trei, în ordinea arătată, se întemeiază în fenomenologia faptelor politice „stat” și cetățean.

Atunci când cercetăm gândirea politică, ipostazele sale, nu putem face abstracție de filosofie, deoarece aceasta este prezentă în ordinea (structura) celei dintâi. O cunoștință dobândită prin gândirea politică este desăvârșită atunci când ea primește forma fenomenologică, așadar filosofică. Aici avem sugerată chiar o constrângere metodologică: gândirea politică nu poate fi ruptă de filosofie și de aceea reconfigurarea ei este posibilă numai prin activarea unei dimensiuni filosofice a discursului; istoria gândirii politice implică un discurs filosofic.

Întemeierea antropologică a gândirii politice, faptul că aceasta nu are rațiuni independente de purtătorul ei, omul, conduce către anumite exigențe metodologice, unele dintre ele formulate mai sus. Astfel, filosofia trebuie să însoțească întotdeauna gândirea politică veritabilă, deoarece în orizontul filosofiei este posibilă reflexivitatea omului, atât de necesară gândirii politice; de asemenea, istoria gândirii politice, ca disciplină reconstructivă referitoare la anumite idei, trebuie ea însăși să se supună exigențelor unui scenariu filosofic. Prin latura filosofică a gândirii politice și a istoriei acesteia este înțeles (luminat) fenomenul politic și tot prin ea devine vizibil adevărul acestuia. Căci adevărul nu este un fapt de cunoaștere comună, nici ceva aflat la îndemîna noastră oricînd, ci este însăși ființa fenomenului, ceea-ce-este el, iar dobîndirea lui reprezintă, așa cum sugerează Platon în „Mitul peșterii” din dialogul *Republica*, un act de renunțare la un orizont de cunoaștere familiar, accesibil prezenței neproblematică a omului în mediul viețuirii sale. Gîndirea politică și istoria ei depind și de puterea cu care unii dintre noi trec de la apariție la aparență, la acea aparență prin care este posibilă însăși apariția fenomenului politic (norme, autoritate, rol social, viețuire în comun, instituții etc.). Înțelegem acum că aparența aceasta, scoasă la iveală pe o cale fenomenologică, este ființa însăși a fenomenului politic, adevărul său; intersubiectivitatea și imanența Altuia în ființa individului reprezintă adevărul publicului și privatului. Dacă ne interesează doar înțelegerea unui act politic de mică întindere, rațiunile unei decizii politice, de exemplu, nu trebuie să apelăm la filosofie, la istoria gândirii politice, nici măcar la vreuna dintre științele politice. Căci ceea ce se numește îndeobște „distanța logică dintre teorie și practică” nu poate fi anulată prin astfel de cunoștințe. Dar dacă sîntem interesați de îndreptățirea (legitimitatea) unei forme de stat, a unei relații stabile dintre autoritatea politică și cetățean, de

dimensiunile spațiului public, expresie el însuși a raționalității și sociabilității ființei umane, atunci trebuie să părăsim opinia, cunoștința directă și nereflexivă, prejudecata, dogma sau obișnuința, pentru a reconstrui temeiurile acestor fapte, adică pentru a le dezvălui adevărul prin apelul la „științele” politicului. Prelungirea discuției despre adevărul fenomenului politic face necesară introducerea unui termen nou – „ideologie” – care își are însă locul potrivit într-un alt capitol al acestei lucrări. De aceea vom părăsi acum această discuție pentru a reveni la ea atunci când vom fi achiziționat și alte elemente teoretice necesare înțelegerii „adevărului fenomenului politic”.

Ar mai fi însă de făcut o observație despre discursul propriu gândirii politice și istoriei gândirii politice. Acest discurs trebuie să se instaleze în ceea ce numim „limbaj-obiect”, iar nu în metalimbaj. În genere, teoriile politice contemporane suferă de prea mult livresc și intertextualism. De aceea însăși refacerea traiectoriilor unui moment al gândirii politice este constrânsă, prin chiar scopurile sale, să nu se plaseze în poziția unei critici „de sus”, lucrând prin fel de fel de evaluări, ci să caute realitățile politice pe care acea operă de gândire politică le-a devoalat, ținând seama, firesc, de semnificațiile sale pentru momentul istoric actual, căci istoricul gândirii politice (ca și gânditorul politic) este el însuși un univers cultural și nu poate face abstracție de sine, oricât de mult „spirit științific obiectiv” și-ar îngădui. De fapt, dacă ar reuși să facă abstracție de sine, realizând un fel de obiectivitate totală în privința prezentării fenomenului politic, nici nu ne-ar interesa ceea ce spune el, dacă ar spune, totuși, ceva. Dezvăluirea adevărului nu înseamnă aneantizarea omenescului și a orizontului istoric propriu acestui act; dimpotrivă, o astfel de operație este valabilă numai dacă dezvăluie, totodată, dezvăluitorul însuși.

3. Perspectiva istorică a gândirii politice. Preistorie și istorie

Ideile din subcapitolul anterior impun discuția despre dimensiunea istorică a gândirii politice. Totuși, dimensiunea istoric-temporală implică o întreagă aporetică, deoarece fundarea unei discipline de cunoaștere nu este legată cu fire văzute de un fapt care poate fi identificat neproblematic în mediul socio-istoric. Dacă ar fi așa, atunci cunoașterea și-ar primi determinarea din afara sa, iar identitatea de sine ar fi riscată. Pe de altă parte, orice apariție în mediul social este purtătoare de aparență,

iar aceasta nu este ceva nesemnificativ, sau, mai rău, un nimic, ci este parte din structura fenomenelor sociale. Înțelegem că o întărire peste măsură a identității de sine a unui fenomen social închide orice cale istorică, deoarece sîntem constrînși să rupem acel fapt de oricare altul, ceea ce înseamnă că nu mai există succesiune în acest orizont. Dar o întărire a dependenței unui fenomen social față de oricare altul distruge identitatea celui dinfii (dacă nu și pe a celui de-al doilea). Urmează de aici două consecințe, avînd, în principal, rosturi metodologice: a) dimensiunea istorică a fenomenelor sociale nu se suprapune cu dimensiunea lor temporală (timpul înțeles într-un mod „fizic”, obiectivist, ca fiind o curgere nestăpînită dinspre trecut, prin prezent, către viitor); b) un anumit fenomen social este, parafazîndu-l pe Constantin Noica, o închidere ce se deschide, ceea ce înseamnă că el are sens într-un orizont de existență, alături de alte fenomene, de care nu trebuie să fie legat într-un mod causal, „legal”, necesar etc., căci el doar coexistă cu celelalte, „determinația” lor comună fiind tocmai coexistența într-un anumit orizont în care sînt posibile diverse relații, toate înscrise într-un program care depășește continuu liniile directe de determinare, univocitatea cauzării, simpla constrîngere legală și alte astfel de tipuri simple de legături.

Gîndirea politică a dat seama întotdeauna de o astfel de realitate a fenomenului social care i-a fost obiect. Dar ea însăși, în dinamica sa, se supune aceluiași exigențe, coexistînd cu alte fapte noetice într-un anumit orizont. De aceea, a privi istoric gîndirea politică înseamnă a dezvălui orizontul noetic al unui fapt de gîndire politică și a scoate la iveală forma de cunoaștere pe care ea o înfăptuiește în privința celor două fenomene sociale specifice gîndirii politice, anume statul și cetățeanul¹. O istorie a gîndirii politice reprezintă un studiu prin care recapătă chip orizontul filosofic al unor ipostaze ale gîndirii politice și sînt determinate politologia, sociologia politică, filosofia politică sau fenomenologia proprii ipostazelor respective (luînd în seamă faptul că anumite ipostaze nu s-au deschis

¹ „Nimic altceva în afara gîndirii nu poate constitui obiectul cunoașterii istorice. Istoria politică este istoria gîndirii politice, nu cea a «teoriei politice», istorie a gîndurilor aflate în mintea oamenilor angajați în activitatea politică: formularea unei politici, planificarea mijloacelor de exercitare a ei, încercarea de a o pune în practică, descoperirea ostilității altora, stabilirea căilor de prevenire a acestei ostilități și așa mai departe.” (R. G. Collingwood, *O autobiografie filosofică*, Editura Trei, București, 1998, pp. 125-126). Acest punct de vedere relativ la istoria gîndirii politice detaliază obiectul gîndirii politice. Pentru noi, deocamdată, acesta este constituit de stat și cetățean. În fragmentul citat, detaliile obiectului gîndirii politice pot fi luate sub genericul statului și cetățeanului.